

Enquesta sobre Salvador Espriu

1. Quin valor atorgueu a l'Espriu?
2. Quin és el gènere que més valoreu i quines obres destacaríeu?
3. Heu canviat de criteri sobre Espriu al llarg dels anys?

JOAQUIM MALLAFRÈ

1. El d'un dels poetes catalans més importants del segle XX.

2. Sense menysvalorar els altres gèneres, la narrativa: *Ariadna al laberint grotesc* (Ricard Salvat va fer una teatralització magistral, en gran part d'aquesta obra, a *Ronda de mort a Sinera*)

3. No, bàsicament el tinc en la mateixa estima.

XAVIER BRU DE SALA

1. És un dels grans escriptors europeus del segle XX.

2. Com el mateix Espriu sostenia, abans que Bloom popularitzés el concepte, no hi ha fronteres o categories entre els gèneres. Dit això, és de justícia afirmar que, al costat de Pla, Espriu és un dels dos grans prosistes catalans del segle XX; que és el més gran poeta metafísic de la nostra llengua; i que *Primera història d'Esther* és la millor obra teatral catalana de tots els temps. Per si fos poc, és un dels pocs poetes cívics que s'han salvat d'escriure al servei d'una ideologia i degradar així l'autonomia de l'art. El seu caràcter de guia civil del poble català l'equipara en grandesa i profunditat del propòsit, als profetes bíblics, orientadors i reformadors morals del seu poble.

3. No. L'he refermat. L'alt valor de la seva obra no ha fet més que créixer a mesura que l'he anat rellegint.

JOSEP MARIA BENET I JORNET

1. Ningú no és perfecte. Però Espriu va ser un dels més grans. Però a ell no li agradaria gens saber que algú no el considera perfecte.

2. *Primera història d'Esther* està per damunt de tot el teatre que es va fer aquí durant anys i anys. Fins avui. Les seves altres obres teatrals no arriben a la mateixa alçada. En poesia... Quan jo era jove *La pell de brau* era la bomba. Però llegíem malament aquest

llarg poema. Recordo que en un acte a la Universitat Central on tot el jovent anifranquista s'hi havia reunit, Espriu va dir que compte, que ell era un poeta líric i només líric. *Cementiri de Sinera, Les hores, Mrs.Death...*, no entenc de poesia però em semblen reculls poètics formidables. I té contes impressionants. I quan semblava que ja no tenia res més a dir, va i surt amb un llibre irònic, despiatat, modèlic: *Les roques i el mar, el blau*.

3. I tant! Primer se'l va anar posant dalt d'un altar, després se'l va baixar de l'altar, i després de després, ara, amb tacte i sabent que el pedestal són les sabates, tal com deia Brossa i com deuria fer posar els pels de punta a l'Espriu, i no pas per la crítica del pedestal, sinó per qui ho deia... Ara, diria, es qüestiona una mica el personatge però es reconeix l'alçada de l'escriptor.

NARCÍS GAROLERA

1. Va ser, sobretot, un escriptor contra el franquisme. La seva obra constitueix una gran elegia de la Catalunya anterior a la guerra civil.

2. Crec que era un gran prosista. En destacaria el recull *Ariadna al laberint grotesc*.

3. La seva obra es ressent, potser, de la utilització política que en va fer el catalanisme, sobretot el d'esquerra. Per raó d'edat, en valoro l'evocació d'una Catalunya condemnada a l'oblit.

VICENÇ PAGÈS

1. Va ser un home sensible, amb una elevada preparació intel·lectual, però que va tenir la mala sort de trobar-se una guerra i una postguerra que li van estroncar totes les expectatives. Finalment, va reciclar-se com a poeta cívic i se'n va sortir prou bé.

2. Com a lector de narrativa, en els contes de Salvador Espriu hi trobo una intensitat homologable a la dels millors contistes de tots els temps, amb una condensació particularíssima de poesia, imaginació i ironia. El que m'agrada més són els reculls de contes anteriors a la guerra: *Ariadna al laberint grotesc* i *Aspectes*.

3. Sí. A l'institut em van ensenyar que era un poeta, i amb el temps he anat descobrint que en realitat era un narrador frustrat.

TONI SALA

1. Menor com més el llegeixo.

2. Potser algun poemari, el *Cementiri de Sinera* i, parcialment, la *Primera història d'Esther*.

3. Sí. He passat de valorar-lo en conjunt com a escriptor i personatge públic a valorar-lo estrictament per l'obra escrita, i hi he perdut interès.

JOAN RAMON VENY

1. Màxim. Per a mi, tot i ser d'una generació posterior, està al costat de Carner, Riba i Foix.

2. Trairia la pròpia concepció d'Espriu si triés un gènere, ja que per a ell la seva Obra era un tot que s'expressava de maneres diverses i en les seves obres, la frontera entre els gèneres -i els registres- queda tot sovint ben difuminada. Quant a les obres, ja fa temps que voldria fundar un club d'Amics de *Primera història d'Esther*, que trobo excepcional, sense parangó. Per la seva treballada senzillesa i per la nova veu que introduïa en l'erm de la immediata postguerra, estimo molt *Cementiri de Sinera*. I, per citar-ne una de les darreres i d'una altra corda, hi ha proses de *Les roques i el mar, el blau*, que són divertidíssimes.

3. No. O bé, potser sí: com em passa amb els grans autors, com més el llegeixo, millor el trobo.

PATRICIA GABANCHO

1. Salvador Espriu és un dels grans poetes catalans de tots els temps i, per tant, un dels grans poetes europeus. Dic poeta, tot i que va tocar altres gèneres i és autor d'una prosa riquíssima, perquè l'espina de la seva obra és la poesia lírica, una intensa reflexió sobre el (seu) món, sobre el Mal que s'hi abat, sobre la solitud, sobre la mort. Tot ve d'aquí. Malgrat això, Espriu té una obra pletòrica d'humor -de vida, doncs. Després, podem valorar també el compromís cívic d'Espriu amb el país, que és conseqüència de l'anterior: el seu món ha estat destruït i ell, que encara hi està refugiat interiorment, mira al passat amb nostàlgia perquè s'ha quedat sense futur. Però mentre és viu, està lligat a aquell món, al somni catalanista, a la llengua, als seus. Aquesta dimensió el fa igualment universal: les dècades dels seixanta/setanta van ser d'un fort compromís a tot arreu del món occidental. Espriu hi va ser, malgrat que en la seva generació, la majoria de poetes eren del tot absentistes i feien versos com si la realitat no existís.

2. Destaco per damunt de tot la poesia lírica, aquells poemes de versos breus, escarits, despullats, tan arrapats al dolor del món perdut, al desconcert del no-res. Té unes imatges precioses, desolades, però sempre arrapades a terra: el cementiri, el pi, la bar-

ca, la parla. Això és intemporal. M'agrada especialment *El caminant i el mur*. Ara bé, he de reconèixer la mestria lingüística i el ritme de les narracions i el monument lingüístic –així el va concebre– que és *Primera història d'Esther*.

3. Sí. Sempre l'he considerat un grandíssim poeta, però he hagut de rellegir *La pell de brau* per entendre que Espriu estava escrivint, amb ironia imbatible, un retrat ferotge dels catalans que se sotmetien a la por o al bastó de l'amo, Espanya. Ens n'explica les misèries. T'adones que els famosos ponts de diàleg eren l'última esperança que les coses no fossin tan dures i que tot no anés tan malament. Espriu estava defensant "la petita pàtria de Sinera" davant la prepotència de qui li tenia el peu a sobre: volia una espurna de dignitat. Dialoguem, perquè encara no és el moment de marxar, sembla dir.

MIQUEL BERGA

1. El valor d'un resistent que té molt clar que cal salvar la llengua d'un país moribund en ple trauma postguerra civil i dictadura franquista. Posa el seus talents literaris al servei d'aquesta causa.

2. Espriu va escriure alguns poemes memorables, carregats de ressonàncies significatives en les circumstàncies del país, però el trobo més interessant, fresc i -a la seva circumspecta manera- fins i tot divertit en les narracions curtes.

3. No especialment. Potser la seva obra literària va tenir un èxit desmesurat durant els anys setanta i ara potser està infravalorada injustament. Les ondulacions habituals de la història de la literatura...

JAUME CABRÉ

1. És un dels grans. *Primera història d'Esther* és una obra cabdal de la literatura de totes les èpoques. Més encara, per les circumstàncies i les raons per les quals va ser escrita.

2. Depenent del meu estadi de coneixement de l'obra d'Espriu he valorat més un gènere o un altre. Recordo que de jove m'interessava molt més per la seva prosa (pels seus contes, en concret, que són extraordinaris) que per la poesia. Però la poesia ha anat xopant les meves relectures i avui el tinc com un habitual. És un gran poeta; i com a narrador ha sabut crear un món concentrat en Sinera que és capaç d'explicar l'univers. Títols que subratllo:

Ariadna al laberint grotesc (que s'inicia amb un dels grans contes de la literatura catalana: "Tereseta-que-baixava-les-escales"). La feina teatral de Ricard Salvat

va fer populars moltes d'aquestes proses en els anys seixanta i setanta.

En poesia: *Cementiri de Sinera* i *El caminant i el mur*.

En teatre, ja he citat *Primera història d'Esther*.

3. Els autors moren i l'obra roman. He passat per etapes no d'allunyament però de llegir moltes altres coses. Els retorns a Espriu sempre m'han fet créixer.

JOSEP MARIA DOMINGO

1. Un valor canònic, no en tinc dubte, dins el nostre sistema literari. També, dins la nostra història literària, el valor de la singularitat d'haver estat el nostre darrer poeta "nacional".

2. Trobo molt apreciades peces de qualsevol dels gèneres en què Espriu es va produir. Tinc pocs dubtes sobre *Cementiri de Sinera*, algunes de *Les cançons d'Ariadna*, la *Primera història d'Esther*, *Antígona*, *Letícia*, moltes pàgines d'*Aspectes* i d'*Ariadna al laberint grotesc*, les *Petites proses blanques*.

3. El meu primer accés a Espriu va ser deutor de les lliçons del realisme històric, de l'Espriu de Maria Aurèlia Capmany, del de Ricard Salvat, del de Raimon. Arribat un moment (érem als setantes, a les festes de Foix, de Brossa i dels poetes joves), vaig ser sensible a allò de "a ca l'Espriu hi ha teranyines"; i, altrament, resultava obvi que feia poc favor a la literatura d'Espriu el seu redimensionament com a personatge públic —l'episodi d'*Una altra Fedra, si us plau*, servirà d'exemple. La fatiga que pogués produir tot allò ja és lluny, i som en condicions d'apreciar la condició (com deia) canònica de la seva obra. Hi ajuda el gruix que ha adquirit l'atenció sobre Espriu els darrers anys: els volums de l'edició crítica de les *Obres completes*, l'anuari *Indesinenter* (des de 2006).

ANDREU CARRANZA

1. Vaig conèixer l'Espriu als darrers anys de la dictadura franquista, escoltant en directe el cantant Raimon, que interpretava un dels seus poemes... "Ara digueu la ginesta floreix!!!", amb aquella veu de més enllà de l'Ebre i amb el perill de les porres dels grisos... "Perros Catalanes!!! Rojos separatistas!!!!" Valoro l'Espriu en funció del meu despertar al món.

2. En el context de la repressió feixista vaig llegir *La pell de brau*... "Escolta, Shefarad, els homes no poden ser si no són lliures." Un poema que és més actual avui que quan l'Espriu el va escriure. Síntoma claríssim de la grandesa poètica que venç el pas del temps. No he llegit cap prosa de l'Espriu, tot i que

m'han assegurat que és millor que la seua poesia. Ja tinc ganades d'endinsar-m'hi!

3. No ha canviat, pel que deia al paràgraf anterior. La veritable poesia, la més gran, és com el bon vi, millora amb el pas del temps.

JORDI LLOVET

M'estimo més no dir res.

JOSEP MARIA MIRÓ

1. Salvador Espriu és una de les figures claus de la literatura catalana del segle XX en el seu paper de resistència lingüística i en la configuració d'una obra personalíssima i amb un català d'alta volada literària.

2. Valoro especialment l'obra poètica d'espriu, amb títols com *La pell del brau* o *Cementiri de Sinera*. Tot i així, també destacaria en teatre *Primera història d'Esther* i *Ronda de mort a Sinera*. Però penso que la producció poètica és la que té més força i que determina també el conjunt de la seva obra.

3. Suposo que l'opinió canvia sempre a mesura que tens una mica més de coneixement i informació respecte d'un autor. Tot i així, penso que Espriu encara continua sent un d'aquells autors que coneixem poc. Recordo, per exemple, que em va xocar una mica que *Ronda de mort a Sinera* fos una de les obres obligatòries per a les proves per entrar a l'Institut del Teatre -fet que feia preveure que se li donava un pes i un valor- i, en canvi, després d'entrar, mai va ser un autor motiu d'estudi. He celebrat que directors com Joan Ollé hagin acostat la seva obra poètica portant-la al teatre.

JULIÀ DE JÒDAR

1. El lleigeixo de tant en tant, i n'admiro l'esforç per crear un món líric amb materials eixuts i sense afegir-hi esquinçaments morals de pacotilla, amb un alt respecte pel lector (potser a banda de *La pell de brau* pel que diré més avall). Moments molt alts, entre altres (més abundosos) de bon poeta menor (en el sentit que donen els anglesos a aquest concepte), i amb consciència de ser-ho, tot i la propensió del personatge als escarafalls d'homenot lleugerament incomprès.

2. La seva narrativa és bona, tot i que la primera edició em mareja una mica (amb una edició temàtica, tindriem més d'una sorpresa). *Primera història d'Esther* és una peça d'orfebreria argumen-

tal, moral i estilística de primer ordre, amb una mena d'efervescència creativa sense cap altre propòsit que el de passar-s'ho bé i fer-ho passar bé (la seva "gratuïtat", el fet de semblar una peça per representar en família, després d'un àpat de Nadal, la fa molt simpàtica, si deixem de costat el mite aquell de ser el testament d'una llengua moribunda i les admonicions encararades de l'Altíssim). De la lírica em quedaria amb *Les cançons d'Ariadna* (en particular la "Cançó d'Esperanceta Trinquis"). *La pell de brau* pateix d'un malentès poètico-civil; mal llegida, en primera instància (la premsa cívica antifranquista del moment va atordir una mica el poeta, més hermètic del que calia per a una composició d'aquest caràcter), ara és bescantada per espúries raons d'oportunisme polític, en atorgar-li retrospectivament una missió proselitista que els altibaixos de la composició van potser propiciar, però que el poeta no buscava expressament (els apartats lírics van ser olímpicament ignorats en benefici del vessant "èpic", com va palesar, en el seu moment, c. 1960, la posada en escena de l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual.

3. No gaire. Amb el temps, he trobat en la seva obra un entramat de sentit (vull dir, una consciència d'obra en construcció) que el singularitza entre els escriptors de la seva època o posteriors. Preocupat pel destí de l'individu en el seu temps, és menys egotista que un Gabriel Ferrater; la seva vena satírica és més punyent, estilísticament, que la d'un Pere Quart; el seu domini de la llengua corona l'esforç de creació d'una literatura culta d'ençà del Noucentisme, sense aquella autosatisfacció ara lleugera (de barceloní en etern estiuieg), adès hel·lènica de cartó pedra (v. les fuetades prosaiques dels diàlegs de Teseu i Ariadna, escrits expressament per a la *Ronda de mort a Sinera*) rebudes dels seus majors.

ENRIC CASASSES

1. És un poeta digne de prendre en consideració encara que va tenir la mala sort que en aquells anys de després de la guerra i fins a la seva mort (d'Espriu) hi havia força poetes que anaven publicant i que eren clarament tan bons o més que el de Sinera, des del vell Carner fins al jove Miquel Bauçà, passant per Maria Antònia Salvà, Clementina Arderiu, Rosa Leveroni, Carmelina Sánchez-Cutillas, Mercè Rodoreda, Felícia Fuster, J.V. Foix, Vicent Andrés Estellés, Joan Barat, Joan Vinyoli, Pere Quart, Francesc Català, Blai Bonet, Joan Brossa, Fages de Climent, Gabriel Ferrater, Llorenç Moyà Gilabert de la Portella, Carles Riba, Josep-Sebastià Pons, Guillem Viladot, Màrius Sampere, Josep Maria Llompart, Joan Fuster, Francesc Almela, Maria Beneito, Carles Salvador, Enric Navarro Borràs. Altres poetes d'aquest mo-

ment que són almenys tan interessants com Espriu, si no més, són Ramon Xirau, Joan Ferraté, Gerard Vergés, Miquel Àngel Riera, Miquel Dolç, Salvador Dalí, Bernat Vidal i Tomàs, Xavier Amorós, Joan Argenté, Joaquim Horta, Manuel de Pedrolo, Joan Teixidor, Joan Perucho, Marià Manent, Miquel de Renzi, Josep Iglésias del Marquet, Carles Sindreu, Vidal Alcover, Bartomeu Fiol, Agustí Bartra, Martí i Pol, Palau i Fabre, Agelet i Garriga, Jordi Pere Cerdà, Jordi Sarsanedas, Josep Maria Andreu, Zoraida Burgos, Feliu Formosa, Joan Sales... per no dir res dels seus estrictes contemporanis morts prematurament, Rosselló-Pòrcel i Màrius Torres. I és molt possible que me'n descuidi.

2. El que més ens estimem és el vers pitarrasc i tirant a grotesc d'algunes cançons i sobretot de la *Primera història d'Esther*.

3. Sí, però no gaire.

RODOLF SIRERA

1. Espriu és un autor molt important en la fase de represa de la cultura catalana durant els difícils anys del franquisme, i moltes de les seves creacions es van convertir en símbol de la resistència. La seva obra va contribuir de manera destacada a la configuració de la llengua literària. Espriu va assolir reconeixement entre els intel·lectuals i dins el conjunt de la societat catalana, reconeixement que, en les darreres dècades s'ha vist, al meu parer injustament, una mica menystingut.

2. Com a persona de teatre, sense oblidar la importància de la seva obra poètica, hauria d'assenyalar la gran contribució de Salvador Espriu a l'escena catalana. I entre les seves obres dramàtiques, destacaria, sens dubte, *Primera història d'Esther*. I la molt encertada proposta de síntesi poesia-teatre que va significar el muntatge de Ricard Salvat *Ronda de mort a Sinera*.

3. No he canviat de criteri ni de valoració. Si de cas, el meu interès per la seva obra, en especial pel teatre, ha augmentat.

JOSEP MARIA FONALLERAS

1. M'agradaria que se'l valorés més enllà de les utilitzacions que al llarg dels anys (i ara encara més) ha patit la seva obra. Dic "patir" amb totes les lletres, perquè les reflexions que es contenen en els seus poemes han servit per a unir i per separar, per agermanar i per allunyar. Són els tributs, suposo, que s'han de pagar per ser "el" poeta. Més enllà de

les concretes circumstàncies històriques que va viure, l'obra d'Espriu m'interessa per la mordacitat, per la potència lèxica, per la fixació quasi endimoniada per la paraula justa i ajustada, precisa. Per aquesta concisió, per la tibantor.

2. A mi m'agrada molt *Setmana Santa*, una dissecció de l'atmosfera religiosa i popular i, alhora, amb aquesta excusa, un passadís cap a la reflexió teològica amb una dolença racional, intensíssima. I, per descomptat, *Primera Història d'Esther*. La combinació del relat bíblic i el món contemporani, la voluntat expressa i decidida de pervivència de la llengua com a tresor, com a monument. I els contes. També els contes. La prosa d'Espriu em sembla esplèndida.

3. Honestament, sí. Em mirava Espriu amb una certa displicència juvenil, un pecat imperdonable. Potser perquè vinc d'una altra mena de tradició poètica. No em transmetia gaire res, fins que vaig descobrir, amb els anys, aquests exemples que he citat abans. Llegir-los, atendre els comentaris d'amics que en sabien més que jo i que em feien veure en Espriu coses que jo no havia percebut, em van permetre valorar un altre tipus d'escriptor, diferent de la imatge que jo m'havia forjat.

JORDI CORNUDELLA

1. És un autor important, com ell mateix hauria dit. O ho va ser, almenys.

2. No solc tenir preferències de gènere. L'obra d'Espriu que sempre m'ha agradat més (vull dir d'ençà que la vaig llegir, esclar) és *Primera història d'Esther*. L'hauria de rellegir, però de memòria puc dir que encara m'agrada molt.

3. Sí, he canviat de criteri sobre gairebé tot, o sigui que sobre Espriu també. O més ben dit: quan recordo com em va enlluernar, d'adolescent, algun seu llibre que després ha passat a fer-me angúnia, més aviat penso que de criteri, a quinze o setze anys, jo no en tenia gens.

ENRIQUE BADOSA

1. Sense cap mena de dubte, Salvador Espriu – juntament amb J. V. Foix – és un dels més importants escriptors –poeta, prosista– de la literatura catalana.

2. No crec que tingui sentit comparar gèneres en l'obra espriuana, ja que tant la seva poesia com la seva narració constitueixen un tot òbviament unitari.

3. Amb el temps, s'intensifica la solidesa de la seva obra, que des dels inicis ja es va mostrar tan fermament creativa, personal, espriuana.

JOSÉ CORREDOR MATHEOS

1. Crec que Salvador Espriu és realment un gran poeta, en el sentit més exigent. Un poeta que, de manera lúcida i amb profunditat, crea un món nou, personal. Crec que, al segle XX, ell i Foix són els dos poetes més importants.

2. Sens dubte, i encara que m'agraden tots el gèneres que va conrear, el millor, on dóna tot el que volia dir, és en la poesia.

3. No he canviat en relació amb Espriu. El vaig llegir per primera vegada als voltants de l'any 1955 i el vaig conèixer molt poc després.

CARLES MIRALLES

1. Espriu és un dels grans escriptors del segle XX de tot el món. Tant pel seu ofici d'escriptor, magistral com a dramaturg, narrador o més aviat prosista i poeta, com per la seva cosmovisió, ambiciosa, completa, desolada i honesta: irònica però sovint d'una profunda, amarga tristesa; lúcida.

2. Un escriptor de la mena d'Espriu fa de mal valorar si no és globalment, per tota l'obra. D'altra banda, hi ha el problema de les refoses i reescripcions d'autor. Això no obstant diré *Primera història d'Esther*, les novel·les *Miratge a Citera*, *Letizia* i *Fedra*, i *Setmana Santa*.

3. He canviat relativament de preferències dins de la seva obra. Em sembla que, com que no he deixat de llegir-lo i d'estudiar-lo, el meu criteri potser es deu haver fet més profund i fonamentat, però no deu haver canviat gaire. L'obra d'Espriu és difícil, demana aplicació i sensibilitat i intel·ligència. Pel que fa a l'aplicació, que és l'únic que jo puc jutjar de mi, no ha canviat potser gens, el meu criteri.

SEBASTIÀ BONET

1. Crec que és un autor de primera fila, de primera fila mundial. Des d'un punt de vista lingüístic, va crear una llengua literària que sense deixar de ser fidel a la proposta de Fabra l'allunyava substancialment de la manera o el gust noucentistes.

2. No valoro cap gènere per sobre de cap altre, i és que considero que Espriu era un mestre barrejant-los. En sentit estricte, de destacar tampoc en destaco cap obra. Però potser em quedaria, si m'hi obligaven,

amb *Primera història d'Esther*, amb *Final del laberint* i amb la versió definitiva d'*El doctor Rip*. Tinc una feblesa especial per la narració "Sota la fredor parada d'aquests ulls".

3. No, en essència no he canviat de criteri. Però el que sí que he fet, al llarg dels anys, és llegir i rellegir els seus textos, de manera que he anat aprenent a valorar-los més detingudament, des de perspectives diferents.

MÀRIUS SERRA

1. Un autor central de les nostres lletres per la depuració del seu llenguatge, la valoració del qual ha passat per les muntanyes russes del poeta nacional a l'oblit colossal.

2. No conec prou la seva poesia i el seu teatre em fa l'efecte que no envelleix gaire bé. El que més m'ha fascinat sempre d'Espriu són les seves prosas. En destacaria *El doctor Rip*, *Ariadna al laberint grotesc*, *Letizia* o *Fedra*. També m'ha atret força la seva proximitat amb la teoria del llenguatge de la Càbala, prou estudiada.

3. No especialment, més enllà de constatar com la societat literària que l'havia encimbellat al paper de símbol després l'ignorava.

JAUME CREUS

1. El valor de gosar dir en temps ben difícils paraules que avui, per enèsima desgràcia nostra, tornen a ser més que vàlides *encara*. Després de tant temps (i tanta pretesa democràcia) Espriu encara no hauria vist concretat i executat el seu desig («en el meu somni, ja contemplada realitat!»), malgrat les lluites que hem portat endavant i els atacs incessants, frontals o laterals, des dels governs d'Espanya. Però ja hi estem més a prop i volem veure aviat, molt aviat, la terra lliure que ell somiava.

2. La gran saviesa i cultura universal d'Espriu fan que qualsevol dels gèneres que va tocar tingui un valor propi indiscutible i elevadíssim. De la seva poesia, que és el que més m'interessa, destacaria *Mrs. Death*, *El caminant i el mur* i *La pell de brau*. Del teatre, *Antígona* i la *Primera història d'Esther*.

3. No solament no l'he canviat, sinó que l'he refermat, i cada cop més davant de l'actual situació de permanent i creixent agressió de l'Estat espanyol contra Catalunya. Si Espriu pledejava a favor de la convivència, la pau i la germanor en la seva Sepharad, amb el desig fervent que ens arribés a entendre, avui, en un context europeu i ben encetat

el segle XXI, no solament no ens vol entendre Espanya o, més ben dit, els polítics que en detenen el poder, sinó que cada dia ens llancen torpedes sota la línia de flotació per tal de deixar-nos tan malmesos que ens resulti impossible surar sense la humiliació d'obligar-nos a aferrar l'hipòcrita, miserable i traïdorenc llibant del rescat. Però això no serà, almenys així ho espero, i ben aviat.

RAÛL GARRIGASAIT

1. En l'obra d'Espriu hi ha una cosa que em sembla interessant: la voluntat de vincular-se a un vast conjunt de referents mítics i històrics, de la Bíblia a la cultura gitana, de la mitologia grega a la mística jueva. I la idea que tots aquests símbols, pel seu mateix excés, no s'identifiquen plenament amb la realitat ni en transmeten una visió harmònica, sinó que en manifesten el caràcter fragmentari, esqueixat: revelen que la realitat està feta de mirades particulars i limitades. A més, els referents s'articulen al voltant d'una geografia literària que ha tingut pes en el nostre imaginari col·lectiu. En aquest sentit, el plantejament de conjunt de la seva obra és coherent i suggeridor, i molt personal dins la literatura catalana del seu temps. Però l'execució concreta sovint em sembla pàl·lida; de vegades em costa trobar substància sota la filigrana.

2. En una obra tan unitària, se'm fa difícil triar un gènere: crec que gairebé tots els textos d'Espriu s'han de llegir des de pressupòsits semblants i amb la consciència que formen part d'un tot. La *Primera història d'Esther* —que valoro com a obra pensada per a una lectura solitària, no com a teatre— és rara i original. *Cementiri de Sinera* m'agrada per la manera com combina una austeritat expressiva extrema i el rigor en l'ús cíclic de les imatges.

3. El meu manual de literatura de secundària deia que Salvador Espriu és un dels autors més importants de la literatura catalana i que *Primera història d'Esther* és una de les obres teatrals més importants d'Europa. Com que sóc obedient, vaig fer esforços per confirmar-ho. Però potser l'única obra que em va captivar a l'edat en què llegia Espriu d'una manera regular (entre els setze i els vint anys) va ser *Cementiri de Sinera*, juntament amb algunes peces dels poemaris afins. Espriu és un autor que ha anat desapareixent del meu imaginari individual, potser en paral·lel amb la seva desaparició de l'imaginari col·lectiu. No sé si reemergirà.

NARCÍS COMADIRA

1. Vaig llegir molt Espriu en la meua joventut. No l'he tornat a llegir més. Me n'ha quedat el record

d'un poeta pesat, sec, amb un llenguatge estèril, per poc genuïna. Si ara torno a intentar llegir-lo, em cau de les mans. Potser exagero una mica, però és així.

2. De l'obra que en tinc millor record és *Primera història d'Esther*, una obra de teatre. La seva riquesa lèxica i la mescla de la història bíblica i l'anècdota local, recordo que m'agradaven. Ara em fa una certa basarda tornar-la a llegir. Tinc por que també em caigui de les mans. I, llavors, de l'Espriu, què me'n quedaria?

3. Potser només unes notes sinceres d'un paisatge estimat i perdut? Potser només un estrany sentit de l'humor un bon punt arrogant, esperpèntic i sarcàstic? Potser només l'exemple d'una ambició literària incombustible? Bé, no seria pas poca cosa.

JOAN ANTON BENACH

1. És una figura absolutament fonamental, no només per a la literatura, sinó per a la cultura catalana en general i per a la renaixença de la consciència de país que es produeix els anys seixanta i setanta del segle passat.

2. Evidentment, la poesia. Però cal dir i repetir, ja que no se sap prou, que Espriu era també un gran prosista. Llegir els relats d'*Ariadna al laberint grotesc* és un dels plaers literaris que no s'obliden fàcilment. *El caminant i el mur* és un dels llibres de poesia que em plau destacar.

3. Amb del temps, vaig descobrir aspectes de la personalitat d'Espriu desconeguts per mi durant anys, la qual cosa em va servir per modificar criteris simplistes, com la idea de l'home taciturn i circumspicte que, com tanta gent, m'havia pogut formar d'ell. No vaig tenir gaire relació amb Espriu, però arran de les crítiques als muntatges que va fer Ricard Salvat sempre m'escrivia amb una lletra menuda però d'extraordinària pulcritud. I recordo que una d'aquestes comunicacions s'obria a la possibilitat de comentar alguna cosa personalment. La vaig aprofitar un parell de vegades i vaig comprovar la tirada que l'home tenia cap a la ironia, una defensa en front de la por de mostrar-se massa savi.

ANDREU GOMILA

1. Espriu és un autor a qui el temps li ha passat factura, en el sentit que la mala lectura crítica (massa èmfasi en la qüestió patriòtica) i el seu monolinguïsm tràgic (no té, per exemple, ni un poema d'amor) l'han bandejat. Avui dia, autors de la seva quinta com Vinyoli, Pere Quart i, sens dubte, Foix ens són molt més propers. És a dir, millors. Jo penso com

Ferrater, que criticava la impostació espriuana. Vull dir certes ganes d'agradar i farcir més del compte molts poemes. Tot i això, és un gran escriptor. No dels millors, però és important, sobretot per la línia expressionista que va obrir.

2. El millor d'Espriu és el teatre, perquè en va escriure poc i bo. Em quedo amb *Primera història d'Esther*. També m'agraden *Llibre de Sinera* i *El caminant i el mur*.

3. Sí, perquè cada vegada més m'agrada la seva poesia metafòrica, que la patriòtica, tot i que entenc perfectament les condicions en les quals la va escriure. És molt més interessant *Primera història d'Esther* que *La pell de brau* encara que les dues parlin del mateix. L'una està feta de cara al futur i l'altre, al seu present. I els poetes mai no han de pensar en el present, s'han d'adreçar als homes de demà.

ORIOI IZQUIERDO

1. Espriu és un pou sense fons, un horitzó infinit, un bagatge inexhaurible. D'altra banda deu ser un dels autors reduïts més sovint a un lema (començant per aquell inevitable "poeta nacional" que encapçalava les informacions sobre la seva mort fa un quart de segle), per bé que el seu univers acaba per fer tots els lemes petits, insuficients, injustos, de vegades fins a ridiculitzar-los.

2. Coneixem Espriu sobretot com a poeta, després com a dramaturg i per la seva narrativa. Tanmateix, sovint els que sembla que més el coneixen el presenten com un novel·lista sense obra, i la idea és tan suggerent que tempta donar-los la raó. Jo més que un gènere en triaria la potència d'algunes estratègies: la construcció d'un sistema de símbols, l'aproximació al drama vital a través d'un joc de màscares o miralls, el doble joc de simplificació de l'estil i precisió expressiva, l'obsessió per construir una veu universal des del compromís moral. Un cim on conflueixen totes deu ser la *Primera història d'Esther*. Però personalment l'empremta de *Les roques i el mar, el blau* ha estat intensa des de la primera lectura.

3. Probablement. Com més va, més preparat em sé per llegir-lo i més conscient sóc que no n'abastaré el que se me n'escapa. Potser és per això que cada vegada el rellegeixo amb més interès.

FELIU FORMOSA

D'ençà que recitàvem de memòria fragments de *Primera història d'Esther* amb uns quants companys a l'època universitària, Espriu, a qui vaig tenir el gust de conèixer personalment amb mo-

tiu del muntatge de *Ronda de mort a Sinera*, és un poeta i prosista que m'ha acompanyat sempre. En valoro la seva inimitable originalitat i la coherència de la seva obra poètica. També m'ha interessat, encara que en moments més puntuals i concrets, la seva obra narrativa, principalment per la riquesa del seu llenguatge, la ironia i l'humor. Molt recentment, amb motiu de l'edició alemanya de la seva poesia amb la traducció de Fritz Vogelgsang, he rellegit íntegrament la seva obra poètica. Aquesta relectura m'ha confirmat que Espriu és indiscutiblement un dels més grans.

2. Evidentment, la seva poesia, de la qual destacaria els llibres més lírics, que van des de *Cementiri de Sinera* a *Llibre de Sinera* i *Final del laberint*. És l'Espriu més concentrat i més profund.

3. He passat èpoques en què no l'he llegit, però sempre que hi he tornat, l'he admirat amb el mateix fervor. No he canviat de criteri.

JORDI GALVES

1. Salvador Espriu és un monstre. En el sentit llatí de prodigi, d'ésser admirable que ha de ser mostrat, que té consciència de la seva naturalesa singular i que, per aquest motiu, malda per exhibir-se. És un monstre també en el sentit més popular del terme perquè construeix una literatura d'una gran erudició i profunditat intel·lectual, una obra tan extraordinària i superlativa que no pot evitar de deformar-se i horroritzar. Espriu és el més important escriptor del manierisme català i, en aquest sentit, un escriptor postmodern. Un escriptor atrapat per la por de l'error i de l'estúpidesa humana, ferit, sempre en transició i sempre pertorbat, desconfiat i sense cap esperança ni seguretat en res. Hieràtic i solemne, sovint pretensions. Desconfia de la vida i dels seus beneficis i es refugia en la literatura entesa com a sofisticació, ironia, transvestiment, enigmes de tota mena, codis secrets, cites erudites, al·lusions, picades d'ull i sobreentesos damunt de sobreentesos, indiferent al lector. Des d'aquesta perspectiva la seva obra gira al voltant de l'experiència de la mort perquè no pot abocar-se a la vida; la seva experiència és profundament mental i envescada en el territori de l'especulació íntima, solitària, masturbatòria. Una obra que parla tant de la mort acaba parlant, per contrast i sense que això hagi estat volgut, del sexe més violent. No perquè ho digui Freud sinó perquè ho assegura l'antiga llegenda de Tristany. Per tot això, precisament, és un extraordinari poeta místic i un fals poeta popular o civil. Si recordem que un dels escriptors fonamentals per a Espriu és Goethe podem entendre tota la seva obra com un drama fàustic,

una recerca desesperada del coneixement a canvi de la condemna de l'ànima. Una ganyota de vanitat.

2. La poesia civil té un interès molt escàs i és l'únic model que, calamitosament, ha tingut continuació. Els únics deixebles d'Espriu en l'actualitat com Miquel de Palol, Miquel Martí i Pol, Xavier Bru de Sala o Joan Margarit tothom sap el que valen. La poesia mística és, en canvi, de gran qualitat com es pot comprovar amb llibres com *Setmana Santa*. La *Primera història d'Esther* és probablement el seu millor llibre, inclassificable genèricament i ple d'interès i de malícia. Personalment m'estimo més *Les roques i el mar, el blau*, un llibre sensacional que hauria convertit Espriu en una mena de Borges de gran categoria si hagués tingut continuació. Malauradament no confiava prou en ell mateix i va caure en el parany de la literatura compresa, en l'aventura de *La pell de brau* que, sigui dit per a escarni etern, realment sí que és un llibre que parla de taumomàquia.

3. Efectivament. El seu prestigi i la força creativa de les seves narracions a l'ombra de Poe i del millor romanticisme, de Ruyra i de Maragall em van seduir des de l'adolescència. Llegir Espriu ha estat una activitat molt habitual entre persones de la meua generació, contemporània del darrer catalanisme resistent. Avui continuo valorant molt el seu treball compostiu, imaginatiu, la seva malvada ironia, el seu gust pel grotesc, pel barroc i la seva capacitat per a la narració. Però és un escriptor sense esperança, un pessimista convençut i un home desvalgut, refugiat en l'arrogància intel·lectual i en el dolor masoquista. És irregular, capaç d'escriure tan bé que acaba desconfiant sempre d'ell mateix i pudorosament es refugia en la inintel·ligibilitat, en l'atroç, en l'estridència i en el disgust. Qualsevol cosa abans que passar per beneït o ingenu. Qualsevol cosa abans que viure sense por.

Ànimes que practiquen l'EPOKHÉ

Ferran Mascarell, Sergi Belbel, Lluís Solà, Xavier Antich, Jordi Nopca, Ignasi Aragay, Joan Margarit, Francesc Parcerisas, Xavier Albertí, Sebastià Alzamora, Joan Francesc Mira, Albert Sánchez Piñol, Francesc Casadesús, Andreu Rossinyol, Josep Maria Pou, Jordi Casanovas, Marta Ramoneda, Jaume Subirana, Jordi Galceran, Josep Pedrals, Albert Rossich, Susana Rafart, Frederic Amat, Francesc Serés, Quim Torra, Jordi Llavina, Xavier Folch, Marc Rosich, Carme Sansa, Simona Skrabec, Sílvia Bel, Núria Perpinyà, Marta Pessarrodona, Toni Ribas, Josep Maria Castellet.

